

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ НА ТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ (ДІЯЛЬНІСТЬ В.-С. ЗАЛОЗЕЦЬКОГО НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ НАПРИКІНЦІ 20-х – 30-х рр. ХХ ст.)

Усі незалежні українські уряди періоду визвольних змагань 1917-1920 рр. приділяли значну увагу міжнародним відносинам, прагнули добитися міжнародного визнання Української держави. Однак варто зауважити, що умови, в яких відбувалося становлення української дипломатії були надзвичайно складні. Україна перебувала в оточенні вороже налаштованих сусідів, які не бажали відновляти ще одну незалежну державу, зазіхали на її територію. Доводилось майже безперервно воювати і відбивати напади як з півночі і сходу, так і з півдня та заходу. Фінансово-економічна скрута серйозно перешкоджала роботі не тільки державним органам, але й зовнішньополітичним відомствам. Крім того, не вистачало професійних дипломатів, національно налаштованих, з належною освітою, досвідом політичної та парламентської діяльності, розумінням міжнародної ситуації, знанням іноземних мов. Саме тут українські політики з Галичини і Буковини стали вагомим підпорядком для розвитку міжнародного співробітництва. Багато з них знали декілька іноземних мов, навчалися в найпрестижніших навчальних закладах Західної Європи, мали досвід парламентської роботи, добре орієнтувалися в нюансах європейських політичних стосунків. Саме тому чимало буковинців і галичан було залучено на дипломатичну службу Української Народної Республіки та Гетьманської Держави П. Скоропадського. Після розгрому УНР більшовицькими військами діяльність українських дипломатів за кордоном не припинилася. Продовжували працювати на дипломатичній ниві й деякі вихідці з Буковини. Після створення Державного центру УНР в еміграції вони брали активну участь у його діяльності на захист українського народу й представляли його інтереси за кордоном упродовж 20-30-х рр. ХХ ст.

КАРПО В. Л.,
кандидат історичних
наук, доцент

*Чернівецький
національний
університет
імені Юрія Федьковича*

Це, передусім, Микола Василько, який спочатку представляв інтереси ЗУНР у Відні, а згодом інтереси УНР у Відні, Берні, Римі, Берліні. Був послом у ранзі міністра, а в 1920 р. і наступних роках неофіційно керував усіма українськими дипломатичними представництвами в Європі. Крім того, на М. Василька в 1921-1924 рр. було покладено тяжкий обов'язок фінансування та забезпечення діяльності українських дипломатичних представництв, з чим він прекрасно справлявся аж до своєї передчасної смерті в 1924 р.

Послом Західноукраїнської Народної Республіки в Празі був професор Степан Смаль-Стоцький. Його син, Роман Смаль-Стоцький, доктор філології – посол у Берліні в ранзі міністра. Доктор права Артем Галіп – заступник міністра закордонних справ при Центральній Раді, Гетьманаті і Директорії. Його старший брат, доктор права Теодот Галіп – очолював прес-бюро посольства УНР в Римі. Михайло Кочерган, доктор права – директор Департаменту МЗС УНР і секретар Сейму Карпатської України (1939 р.) та ряд інших¹.

Чільне місце в ряді буковинських політиків, які активно відстоювали українські інтереси на міжнародній арені в міжвоєнний період належить Володимир-Сергію Залозецькому.

У 20-30-х роках ХХ ст. ім'я В.-С. Залозецького (1884-1965) було не лише добре знане в його рідних Чернівцях і на Буковині, але й відоме далеко за межами краю й Румунського королівства², яке панувало тоді над буковинськими землями. Цей діяч був активним учасником громадсько-політичного й мистецького життя і користувався великим авторитетом у різних суспільних колах. Володимир Залозецький народився 27 липня 1884 р. в Чернівцях у сім'ї відомого лікаря. Після закінчення школи продовжив своє навчання у Віденському університеті, де здобув диплом доктора філософії. Усе своє життя він присвятив історії мистецтва та класичній археології, а поглиблює свої знання в університетах Мюнхена, Відня та Парижа. З 1927 р. В.-С. Залозецький очолював Українську Національну партію (УНП) і неодноразово обирався депутатом і сенатором парламенту Румунії. Це дозволило йому виступати й на міжнародній арені, тим паче, що він мав чималий досвід дипломатичної діяльності.

Ще у 1919 р. В.-С. Залозецький працював радником посольства Західноукраїнської Народної Республіки у Відні. У 1920 р. за посередництвом М. Василька головний отаман С. Петлюра призначив В.-С. Залозецького повіреним у справах Української Народної Республіки в Берні (Швейцарія)³. На жаль, його діяльність як дипломата в цей час практично не висвітлена в доступних джерелах, тому це питання вимагає подальших наукових пошуків. В умовах нового державно-політичного поділу Центральної Європи, який виник після Першої світової війни, досить гостро

постала проблема забезпечення прав національних меншин, що передбачалося й Версальською системою. Контроль за цим питанням був покладений на Лігу Націй, при якій існував відділ національних меншостей. Він періодично скликав Міжнародні конгреси національних меншостей, активну участь в яких брали й представники українців із тодішніх Польщі та Румунії, держав, які не виконували взятих на себе зобов'язань щодо дотримання прав меншостей, насамперед української⁴.

Використовуючи трибуну Міжнародних конгресів національних меншостей, діяльність яких широко висвітлювалася європейською пресою, буковинські українські політики мали можливість говорити про важке становище українців під владою Румунії, викривати шовіністичні заходи її урядів, спрямовані на винародовлення корінного населення Буковини, Бессарабії та Мармароцини, звертати увагу європейської громадськості на численні порушення: громадянських прав українців з боку румунської влади. До речі, Міністерство в справах національних меншостей Румунії очолював у 20-х роках ХХ ст. відомий буковинський діяч, професор Чернівецького університету І. Ністор⁵.

Першими в цьому напрямку почали активно діяти українські націонал-демократи В. Дутчак та А. Лукашевич. Починаючи з 1928 р., постійним учасником і доповідачем на вказаних конгресах був і В.-С. Залозецький. Так, наприкінці вересня – на початку жовтня 1928 р. група українських буковинських політиків у складі В.-С. Залозецького, Л. Когута та К. Кракалії (колишнього соціал-демократа, який перейшов у румунську Націонал-цараністську партію, але наприкінці 1928 р. покинув і її) взяла участь у роботі Міжнародного конгресу національних меншостей у Женеві⁶. Лідер УНП В. Залозецький у своєму виступі розкрив важке становище українців у Румунії, перерахував урядові заходи, які порушували національно-культурні та соціальні права української меншості, й зажадав від Ліги Націй втручання в цю проблему задля справедливого її вирішення: “Де ми жили, там запроваджено стан облоги, наші українські школи замкнено, наші діти мусили навіть науки релігії вчитися в незрозумілій їм мові. (...) І що досягнемо цим у дійсності? Гонений жандармами, агентами та ексекуторами селянин прислухався всяким утопіям, що могло перейти в більшовизм, а наші діти стали анальфабетами. І так наш спокійний край міг стати заджумленим революційним кітлом. (...) Дасть нам правительтво назад наші права й українські школи й не буде воно робити різниці між нашою меншостою а другими романськими горожанами, тоді може заключний між українською національно партією а румунською Націонал-цараністичною партією виборчий союз розростися в союз між українським а румунським народом, якого значіння може перенесеться й поза границі держави”. “До сьогодні

чули ми на собі тільки удар руки, а не удар серця великої Румунії”, – завершив свою промову доктор Залозецький⁷. Він встановив дружні стосунки з Генеральним секретарем конгресу Е. Амменде, відомим публіцистом, який згодом, у 1932 р., на запрошення В.-С. Залозецького відвідав Чернівці⁸. Тоді ж буковинський політик налагодив контакти з представником уряду УНР при Лізі Націй професором О. Шульгиним, який теж гостив у В.-С. Залозецького в Чернівцях у листопаді 1932 р.⁹.

Особливо слід звернути увагу на те, що у вересні 1933 р. В.-С. Залозецький і Ю. Сербинюк представляли українців Румунії на конгресі в Берні, де домоглися включення в порядок денний питання про міжнародну допомогу голодуючим у Радянській Україні. Конгрес ухвалив підготовлену ними і галицькими представниками М. Рудницькою та З. Пеленським відповідну резолюцію, яку передали голові Ради Ліги Націй Й.Л. Мовінкелеві. Після того в Женеві відбулася нарада активістів українських організацій з Чернівців, Львова, Праги та Брюсселя за участю О. Шульгина в справі голодомору в Україні. Був складений лист на ім'я голови Ради Ліги Націй з вимогою включити питання про надання негайної допомоги голодуючим у порядок денний Ліги Націй¹⁰. Як згадує О. Шульгин: “У цій конкретній справі в Женеві був здійснений таким чином: Єдиний фронт цілого українства”¹¹.

Після того В.-С. Залозецький і Ю. Сербинюк виїхали до Лондона, куди їх запросило Українське інформаційне бюро, організатором і головою якого в 1931 р. став Я. Макогон. Він мав широкі зв'язки в заокеанській українській діаспорі, а також в американських й англійських політичних колах¹². Я. Макогон бував у Чернівцях і, очевидно, надавав фінансову підтримку газеті “Час”, неофіційному органу УНП. До речі, контакти В.-С. Залозецького та інших діячів цієї партії з Я. Макогоном, а також газети “Час” з інформбюро у Лондоні свідчать, що в питаннях міжнародної політики УНП та її лідер орієнтувалися на західні демократії, а не на Німеччину та інші фашистські держави, як стверджувала румунська преса 30-х років¹³. На це ж вказують матеріали листування провідних діячів ОУН, які звертали увагу на те, що завдяки контактам із Я. Макогоном чернівецький “Час” почав публікувати статті, спрямовані проти так званої “Європейської Федерації”, організації, яка орієнтувалася на фашистські держави.

Після прибуття В.-С. Залозецького та Ю. Сербинюка до Лондона Українське інформаційне

бюро влаштувало їм зустріч з лідерами фракцій Палати громад британського парламенту і керівниками найбільших гуманітарних організацій Великої Британії. Президент УНП інформував їх головним чином про становище в СРСР і, зокрема, в Україні, розповів про діяльність комітетів допомоги голодуючим, у тому числі в Чернівцях, і просив англійських парламентаристів порушити питання про надання допомоги жертвам більшовицького голодомору в Палаті громад. Безумовно, це був важливий крок В.-С. Залозецького, який одержав значний резонанс в англійській і світовій пресі¹⁴. Потребує уточнення поширене в літературі твердження, ніби український політик виголосив промову в британському парламенті¹⁵.

Це був не останній візит В.-С. Залозецького до Лондона. У липні 1937 р. саме там зібрався черговий і, як виявилось, останній Міжнародний конгрес національних меншостей. Показово, що його головою був обраний представник українців Румунії В.-С. Залозецький¹⁶. Це свідчило про міжнародне визнання його заслуг у справі захисту прав національних меншостей”. Водночас, обрання українця президентом представницького конгресу стало великою моральною перемогою українців – одного з найбільш пригноблених народів Європи міжвоєнного часу.

Лондонський конгрес став, мабуть, вершиною діяльності В.-С. Залозецького на міжнародній арені. Здається, жоден буковинський діяч ні раніше, ні пізніше не перевершив президента УНП в галузі міжнародної діяльності, до того ж з питань, які торкалися безпосередньо інтересів, прав і сподівань українського населення Буковини та Бессарабії.

Відомий вчений, провідник українців Буковини міжвоєнної доби д-р В.-С. Залозецький у 1924 р. вів з Чернівців на сторінках віденського часопису “Neue Freie Presse” культурно-цивілізаційну полеміку із віденським митцем Огудо Епштайном, в якій серед іншого писав: “Коли я ще в 1917 р. викладав в старому університеті Св. Володимира у Києві, я казав моїм слухачам: Слідкуйте більше за мімікою з Відня, аніж з Перербурга. Гольфстрім культури кружляє між Києвом та Віднем. Між Києвом та Перербургом курсують тільки залізничні поїзди”¹⁷. Питання культурно-цивілізаційних орієнтацій було надзвичайно актуальним для буковинців протягом цілого ХХ століття і сьогодні українське суспільство також по-різному зважає на міміку з Відня та Петербурга.

ПОСИЛАННЯ

¹ Див.: Брицький П.П., Добржанський О.В. Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР. – Чернівці, 2007. – С. 5-6.

- ² Див.: Залозецький-Сас Володимир Сергій // Енциклопедія Українознавства. Львів: НТШ, 1993. – Т. 2. – С. 738; Dr. Wladimir sav. De Zaloziiecki // Gronich I. Un album al Cernautului. Album von Czernowitz. – Cernauti, 1925. – P. 15; Wladimir von Zaloziieckij (1884-1965) // Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart. – München, 1965. – S. 23-32; Шульгін О. Без території. Ідеології та чин уряду УНР на чужині. – К., 1998. – С. 72, 96.
- ³ Див.: Dr. Wladimir sav. De Zaloziiecki // Gronich I. Un album al Cernautului. Album von Czernowitz. – Cernauti, 1925. – P. 15.
- ⁴ Див.: Конгреси Національних Меншостей // Енциклопедія Українознавства. – Львів: НТШ, 1994. – Т. 3. – С. 1103.
- ⁵ Див.: Буковина її минуле і сучасне / Під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. – Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 330.
- ⁶ Див.: Буковина її минуле і сучасне / Під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. – Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 329.
- ⁷ Див. Буковина 1918-1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи). – Чернівці, 2005. – С. 20-21.
- ⁸ Див.: Масан О. “Биймо у великий дзвін: на тривогу!” (Голодомор 1932-1933 рр. і українці Буковини) // Буковинський журнал. – 1993. – Ч. 3-4. – С. 92.
- ⁹ Див.: Масан О.М. Голодомор 1932-1933 рр. і українська громадськість Буковини // Пам’яті жертв радянських голодоморів в Україні: Матеріали наук. конф. – Чернівці, 1994. – С. 48.
- ¹⁰ Див.: Масан О. “Биймо у великий дзвін: на тривогу!” (Голодомор 1932-1933 рр. і українці Буковини) // Буковинський журнал. – 1993. – Ч. 3-4. – С. 97.
- ¹¹ Див.: Шульгін О. Без території. Ідеології та чин уряду УНР на чужині. – К., 1998. – С. 97.
- ¹² Див.: Дуда А. Репресії проти української інтелігенції Буковини (1944-1951 рр.) // Буковинський журнал. – 1996. – Ч. 1-2. – С. 125.
- ¹³ Див.: Заява президента УНП про вуличні галабурди в Чернівцях // Час. 1933. – 29 квіт. – С. 1.
- ¹⁴ Див.: Масан О. “Биймо у великий дзвін: на тривогу!” (Голодомор 1932-1933 рр. і українці Буковини) // Буковинський журнал. – 1993. – Ч. 3-4. – С. 98.
- ¹⁵ Див.: Wladimir von Zaloziieckij (1884-1965) // Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart. – München, 1965. – S. 31.
- ¹⁶ Див.: Буковина її минуле і сучасне / Під ред. Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського. – Париж-Філадельфія-Детройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 329.
- ¹⁷ Див.: Буковина 1918-1940 рр.: зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи). – Чернівці, 2005. – С. 7.